

Крупський В.С.

к.е.н, доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання

Шевчук І.Б.,

к.е.н, доцент кафедри економічної кібернетики

Львівська державна фінансова академія

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки, як свідчить досвід розвинених країн, ефективність економіки та соціально-економічний розвиток територій значною мірою залежать від рівня розвитку страхової діяльності в країні. Адже, страхування є важливим чинником економічного зростання, сприяє розвитку та розширенню ринкових відносин, стимулює ділову та підприємницьку активність, здійснює сприятливий вплив на формування інвестиційного клімату, стабілізує стан грошово-кредитної системи, тобто суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства і визначає рівень економічної безпеки країни.

На жаль становлення і розвиток страхового ринку України відбувається в складних умовах сьогодення. Функціонуванню цієї галузі господарювання притаманна низка проблем, які не дозволяють ще розглядати страхування як ефективний і повноцінний інструмент фінансового та соціального захисту. Тому важливо здійснювати ретроспективний аналіз діяльності страхових компаній на ринку, щоб виявити першопричини цих проблем та дослідити особливості здійснення страхового захисту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження стану ринку страхових послуг України та визначення перспектив його розвитку зроблено багатьма вченими та науковцями, серед яких С. С. Осадець, О. Д. Вовчак, В. Д. Базилевич, О. М. Музика, Г. В. Миськів,

Р. А. Крамченко, Н. Ю. Шурігіна, О. В. Козьменко, В. П. Лісовал, Г. Г. Козоріз, Р. Г. Соболь, К. А. Шматко, Н. В. Нестеренко, О. К. Єлісеєва, А. Г. Кузнецова, Т. В. Марченко, Н. Ковтун та ін. Однак у більшості наукових розвідок недостатньо уваги приділено питанню аналізу розвитку вітчизняного страхового ринку протягом тривалого періоду, що може послужити основою для екстраполяції процесів на ринку й прогнозування діяльності страхових компаній.

Постановка завдання. Мета статті – узагальнити основні тенденції функціонування страхових компаній на вітчизняному страховому ринку в докризовий та післякризовий періоди, визначити перспективи розвитку страхового ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ретроспективний аналіз діяльності страхових компаній протягом 2002-2011 рр. дає можливість зробити висновок про те, що страховий ринок в Україні динамічно розвивається. Так, кількість страхових компаній за досліджуваний період збільшилась на 104 одиниці або 31% (рис. 1). Найбільший приріст спостерігався у 2007 році, а з 2008 р. кількість страхових компаній поступово знижується.

Рис. 1. Кількість страхових компаній

Побудовано і розраховано за: [5].

Загальна тенденція адекватно ($R^2 = 0,8966$) описується рівнянням параболи:

$$\hat{y} = -2,5909x^2 + 41,973x - 287,4 \quad (1)$$

Відповідним чином аналізуючи рівняння (1), можна стверджувати, що на сьогоднішній день процес виходу на ринок нових страхових організацій характеризується уповільненим зростанням.

Разом з тим, сам розмір страхового ринку залишається незначним (рис. 2): показник проникнення страхування за десять останніх років суттєво не змінився, навіть дещо зменшився (відношення валових страхових премій до ВВП у 2002 р. становило 2,5%, у 2011 р. – 1,7%).

Рис. 2. Співвідношення страхових премій до ВВП України

Побудовано за: [5].

Розмір зібраних страхових премій за 2002 рік становив 4442,1 млн. грн., а за 2011 р. – 22693,5 млн. грн. Економічно обґрунтована структура страхових премій має важливе значення для ефективної діяльності страхових організацій, та в кінцевому результаті розвитку страхового ринку України. Тому дослідимо яким же чином за 10 років відбулись зміни у структурі страхових премій (табл. 1) та страхових виплат (табл. 2). Для цього застосуємо інтегральний коефіцієнт структурних змін (коефіцієнт А. Салаї) [6, с. 166]:

$$k_c = \sqrt{\frac{1}{n} \sum \left(\frac{d_1 - d_0}{d_1 + d_0} \right)^2}, \quad k_c \in [0;1] \quad (2)$$

де d_0, d_1 – відносні показники структури сукупності у базовому і звітному періодах;

n – кількість груп в сукупності.

За значенням коефіцієнта k_c визначають масштаб структурних змін:
 $k_c = 0$ – змін не відбулося; $k_c = 1$ – відбулися максимальні структурні зрушення.

Таблиця 1

Структура страхових премій

%

Види страхування	2002	2008	2010	2011
Страхування життя	0,5	4,6	3,9	5,9
Добровільне особисте страхування	5,8	6,0	7,3	10,3
Добровільне майнове страхування	76,9	76,7	72,0	63,4
Добровільне страхування відповідальності	7,7	4,2	4,8	5,9
Недержавне обов'язкове страхування	7,9	8,4	12,0	14,5
Державне обов'язкове страхування	1,2	0,1	0,02	0,02

Джерело: [1; 2; 3].

Як видно з даних табл. 2, збільшення надходжень страхових премій обумовлено значними змінами у їх структурі (збільшення обсягів страхування життя, зменшення обсягів державного обов'язкового страхування та добровільного страхування відповідальності), які здебільшого відбулися до настання фінансово-економічної кризи у 2008 р. У посткризовий період збільшився обсяг добровільного особистого страхування та недержавного обов'язкового страхування.

Таблиця 2

Масштаб структурних зрушень у надходженні страхових премій

	Період		
	2002-2008 рр.	2008-2011 рр.	2002-2011 рр.
Коефіцієнт Салаї	0,491596	0,326002	0,553644

Джерело: Розрахунки автора.

У структурі валових страхових премій у 2009 р. за видами страхування найбільша частка страхових премій належала таким видам страхування, як: автострахування (26%); страхування майна (15%); страхування фінансових ризиків (12%) [4]. У структурі валових страхових премій за 2011 р. найбільша питома вага належить таким видам страхування, як: автострахування (26%); страхування майна (15%); страхування фінансових ризиків (13%);

страхування від вогневих ризиків (11%); страхування життя (6%); медичне страхування (або 5%) [2]. Слід відмітити, що суттєво зменшився обсяг страхування кредитів, який поширюється тільки на споживчий кредит, тобто на придбання товарів довгострокового користування. Населення значно менше почало брати споживчих кредитів, що й відповідним чином позначилось на величині їх страхування.

Безперечним є той факт, що світова фінансово-економічна криза суттєво позначилась на страховому ринку України. На думку експертів рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг», реальне скорочення ринку страхових послуг порівняно з I кв. 2008 р. склало більше ніж 30%. В автострахованні (КАСКО та ОСАДВ), що виступало одним із ключових видів залучення страхових премій, реальна глибина падіння оцінюється рейтинговим агентством не менш ніж у 40-45%. У II кв. кризові явища в сфері страхування тільки загострилися [7].

Однією з основних тенденцій на страховому ринку стало одночасне зниження двох базисних параметрів ринку: сплачених страхових премій і виплат страхових відшкодувань. Це відбувалося на тлі зростання збитковості за низкою ключових видів, насамперед, з автоКАСКО (з 56,8% до 80,9%), а також зі страхування фінансових ризиків (з 52,6% до 72%) [7].

Очевидно, що це все позначилось на структурі страхових виплат (табл. 3-4). Найбільш масштабні зміни відбулися із виплатами по добровільному майновому страхуванню, добровільному особистому страхуванню, добровільному страхуванню відповідальності та державному обов'язковому страхуванню.

Таблиця 3

Структура страхових виплат

%

Види страхування	2002	2008	2010	2011
Страхування життя	0,5	0,5	0,9	1,5
Добровільне особисте страхування	27,0	8,3	13,1	19,1
Добровільне майнове страхування	41,9	82,9	71,4	56,5
Добровільне страхування відповідальності	10,1	0,5	0,4	0,7
Недержавне обов'язкове страхування	10,9	7,5	14,1	22,2

Державне обов'язкове страхування	9,6	0,2	0,1	0,1
----------------------------------	-----	-----	-----	-----

Джерело: [1; 2; 3].

Вже у посткризовий період структурні зміни були на порядок меншими і викликані погавленням із виплатами по добровільному особистому страхуванню, недержавному обов'язковому страхуванню та зменшенням обсягу виплат з добровільного майнового страхування.

Таблиця 4

Масштаб структурних зрушень у виплатах страхових відшкодувань

	Період		
	2002-2008 рр.	2008-2011 рр.	2002-2011 рр.
Коефіцієнт Салаї	0,600411	0,370831	0,59647

Джерело: Розрахунки автора.

Критерієм ефективної роботи страхових компаній є показник рівня виплат [8]. Як видно з рис. 5 на страховому ринку України має місце дисбаланс між сплаченими страховими преміями та страховими виплатами: рівень страхових виплат не відповідає обсягу зібраних страхових премій. Так, рівень страхових виплат з 1999 р. до 2004 р. поступово зменшувався, а у період 2005-2009 рр. це процес дещо інтенсифікувався і рівень страхових виплат досягнув свого максимального значення за останнє десятиріччя (33%). В останні два роки знову спостерігається тенденція до спадання, що згідно аналізу параметрів рівняння тренду у формі полінома 4-го ступеня буде відбуватись і в наступні декілька років.

Рис. 5. Динаміка рівня страхових виплат

Побудовано і розраховано за: [5].

Аналізуючи рівень страхових виплат за видами страхування, можна побачити наступні кардинальні зміни, що відбулись за досліджуваний період (табл. 5): більше як на половину зменшився рівень виплат зі страхування життя, добровільного особистого страхування та страхування відповідальності, у той же час зріс рівень виплат по добровільному майновому страхуванню та недержавному обов'язковому страхуванню. Такий стан справ вказує на те, що населення в основному страхує майно в недержавних страхових організаціях.

Таблиця 5

Рівень страхових виплат за видами страхування

%

Види страхування	2002	2008	2010	2011
Страхування життя	11,3	3,4	5,8	5,2
Добровільне особисте страхування	53,1	40,4	47,5	39,8
Добровільне майнове страхування	6,7	31,7	26,3	19,1
Добровільне страхування відповідальності	16,1	3,3	2,4	2,4
Недержавне обов'язкове страхування	16,9	26,4	31,2	32,8
Державне обов'язкове страхування	94,7	94,4	93,9	95,6
Всього (всі види страхування)	12,2	29,4	26,4	21,4

Розраховано за: [1; 2; 3].

Найважливішою особливістю фінансово-господарської діяльності страхових організацій є формування страхових резервів, які повинні забезпечити їх фінансову стабільність і виконання ними зобов'язань перед клієнтами. Загальний обсяг сформованих страхових резервів на кінець 2011 р. становив майже 11,2 млрд. грн. і порівняно з 2002 р. збільшився майже у 6 разів, що свідчить про певне підвищення надійності та платоспроможності українських страхових компаній (табл. 6).

Таблиця 6

Сформовані страхові резерви

на кінець звітнього періоду; млн. грн.

	2002	2008	2010	2011
Величина сформованих страхових резервів із них:	1898,20	10904,1	11371,8	11179,3
а) технічних резервів	1873,30	9295,1	9186,6	8515,5
б) резервів із страхування життя	24,9	1609,0	2185,2	2663,8

Джерело: [1; 2; 3].

Щодо структури сформованих страхових резервів, то кардинальні зміни в ній відбулися ще до настання фінансового-економічної кризи (табл. 7), коли частка резервів зі страхування життя зросла з 1,3% до 15%. Вже у посткризовий період масштаб цих змін був несуттєвим.

Таблиця 7

Масштаб структурних зрушень у сформованих страхових резервах

	Період		
	2002-2008 рр.	2008-2011 рр.	2002-2011 рр.
Коефіцієнт Салаї	0,593903	0,170943	0,639826

Джерело: Розрахунки автора.

Висновки з даного дослідження. Здійснений ретроспективний аналіз показників, які характеризують діяльність страхових організацій, з використанням різних статистичних методів дозволив охарактеризувати розвиток страхової діяльності в Україні за останнє десятиліття і дійти таких висновків:

- страховий ринок України динамічно розвивається: зросла кількість страхових компаній, величина сформованих страхових резервів;
- його розвиток характеризується ще певною нестабільністю і нагадує синусоїду, за якою на даний момент він іде на спад (співвідношення страхових премій і ВВП, рівень страхових виплат);
- рівень фінансової безпеки страхового ринку в Україні можна вважати незадовільним (показник проникнення страхування є меншим порогового значення 8-12%; теж саме можна сказати про рівень страхових виплат);
- відбулися істотні структурні зміни у надходженні страхових премій та страхових виплатах;
- рівень страхових виплат залишається ще досить низьким, якщо брати до уваги те, що для забезпечення безпеки страхового ринку цей показник має бути не меншим 30%. Незначні коливання його значень в останні роки свідчать про те, що обсяги реального страхування

залишаються практично постійними, коло клієнтів - незмінним, і відбувається лише їх перерозподіл.

Література

1. Інформація про стан і розвиток страхового ринку за 2002 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00051.pdf>
2. Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ за 2011 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00425.pdf>
3. Підсумки діяльності страхових компаній за 2008 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00313.pdf>
4. Підсумки діяльності страхових компаній у 2009 році: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00334.pdf>
5. Статистика страхового ринку України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/stat/>
6. Статистика: теоретичні засади і прикладні аспекти: Навчальний посібник [Текст] : фещур Р.В., Барвінський А.Ф., Кічор В.П. та ін.; За наук. ред. Фещура Р.В. 2-ге вид., оновл. і доп. / Р.В. Фещур, А. Ф. Барвінський, В. П. Кічор. - Львів : Інтелект-Захід, 2003. - 576 с.
7. Сьомченков О.А. Проблеми страхового ринку України в період фінансової кризи: [Електронний ресурс]. / Сьомченков О.А., Мозолєвська Г.Л. – Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-somchenkov-oa-mozolevskag1-problemi-strahovogo-rinku-ukrayini-v-period-finansovoyi-krizi/>
8. Шустіков А. А. Фінансова статистика: Навч. посібник. / А. А. Шустіков. – К.: КНЕУ, 2002. — 290 с.

Крупський В. С., Шевчук І. Б.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ
КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено динаміку основних показників розвитку страхового ринку України за останнє десятиліття: до настання та в умовах світової фінансово-економічної кризи. Встановлено основні тенденції та виявлено ключові особливості його розвитку. Проведено аналіз структурних змін у наданні послуг з різних видів страхування.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, кризові умови, тренд, структурні зміни.

Крупський В. С., Шевчук І. Б.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНЕ

Аннотация. В статье исследована динамика основных показателей развития страхового рынка Украины за последнее десятилетие: к наступлению и в условиях мирового финансово-экономического кризиса. Установлены основные тенденции и выявлены ключевые особенности его развития. Проведен анализ структурных изменений в предоставлении услуг по разным видам страхования.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, кризисные условия, тренд, структурные изменения.

Krupsky V.S., Shevchuk I.B.

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE

Annotation. The article investigates the basic indicators of the insurance market of Ukraine in the last decade: before and during the global financial crisis. The basic trends and identified key features of its development. The analysis of structural changes in the provision of services for different types of insurance.

Keywords: insurance, insurance market, crisis conditions, trends, structural changes.